

Tanım·Tenkit·Teori

Description·Critique·Theoria

İhvan-ı Safa'da Estetik ve Sanat, Mehmet Karakuş, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018, 303, ISBN: 9786052023372

İhvan-ı Safa'da Aesthetics and Art, Mehmet Karakuş, İstanbul: Litera Publishing, 2018, 303, ISBN: 9786052023372

Hilal Tırpan^{1*}

¹ Yüksek Lisans, Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. <https://orcid.org/0009-0005-0630-1618>, hilaltirpan@gmail.com

Graduate Student, Mardin Artuklu University, Institute of Graduate Studies, Department of Philosophy and Religious Sciences. <https://orcid.org/0009-0005-0630-1618>, hilaltirpan@gmail.com

* Corresponding author

Kitap İncelemesi

Süreç

Geliş: 25/01/2025
Kabul: 24/02/2025
Yayın Tarihi: 28/02/2025
Yayın Sezonu: Şubat

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yazar Katkıları

Yazar-1 (55)
Yazar-1 (45)

Atıf

Tırpan, H. (2025). İhvan-ı Safa'da Estetik ve Sanat. *Tanım Tenkit Teori*, 4: 73-77.

Öz

İhvan-ı Safa, İslam felsefesinin ilk hümanistleri olarak 10. yüzyılda insan kavramına önemli bir yer vermiştir. İnsan, mikro kozmos; evren ise makro kozmostur ve bu iki âlem birbiriyle ilişkilidir. İhvan'a göre insan ancak bilgi ve eğitimle kendi sınırlarını aşarak yaratıcıya ulaşabilir. Bu anlayışı, "Kendini bilen, Rabbini bilir." sözüyle ifade ederler. İhvan-ı Safa düşüncesinde estetik ve sanat kavramları da merkezi bir öneme sahiptir. Güzelliğin kaynağı olarak Tanrı'yı gören İhvan'a göre, yaratılmış her güzellik onu yaratan sanatkarını işaret eder. Sanat, görünür güzelliklerden hareketle görünmeyen gerçek güzelliğe ulaşmanın aracıdır. Mehmet Karakuş'un "İhvan-ı Safa'da Estetik ve Sanat" adlı eseri, İhvan'ın risalelerinde dağınık olarak ele alınan estetik ve sanat kavramlarını sistematik biçimde incelemektedir. Eserde estetik, özne, nesne, değer ve yargı unsurları üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca İhvan'ın düşüncelerini şekillendiren Antik Yunan filozofları (Pythagoras, Platon, Aristoteles, Plotinus ve Farabi) ve onların estetik mirası analiz edilmiştir. İhvan'ın estetik anlayışında düzen, ölçü, uyum ve mükemmellik ön plandadır. Karakuş'un çalışması, İslam sanat felsefesi alanında önemli bir boşluğu doldurmakta ve modern dönemde kaybolan estetik duyarlılığı yeniden canlandırabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: İhvan-ı Safa, İnsan, Estetik, Sanat, Güzellik, İslam Felsefesi, Mikro Kozmos, Makro Kozmos, Mehmet Karakuş, Risaleler.

Book Review

History

Received: 25/01/2025
Accepted: 24/02/2025
Published: 28/02/2025
Pub Date Season: February

Plagiarism

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyrights & Licensing

The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the studies utilised are mentioned in the bibliography.

Conflicts of Interest

No conflict of interest declared.

Financial Support

No external funding was used to support this research.

Author Contributions

Author-1 (55)
Author-1 (45)

Citation

Tırpan, H. (2025). İhvan-ı Safa'da Aesthetics and Art. *Description Critique Theoria*, 4: 73-77.

Abstract

Ihwan al-Safa, recognized as the earliest humanists within Islamic philosophy, gave significant attention to the concept of the human being in the 10th century. According to Ihwan, humans represent a microcosm, while the universe itself is a macrocosm, both deeply interconnected. Ihwan al-Safa emphasizes that human beings can transcend their limitations and attain proximity to the Creator only through knowledge and education, encapsulated in their principle: "Whoever knows himself knows his Lord." Aesthetic and artistic concepts also occupy a central place in Ihwan's philosophical thought. They consider God as the ultimate source of beauty, believing every created beauty naturally indicates its divine creator. For them, art is a medium through which one transitions from visible forms of beauty to the invisible, ultimate beauty. Mehmet Karakuş's book, *Aesthetics and Art in Ihwan al-Safa*, systematically explores aesthetic and artistic notions presented sporadically throughout Ihwan's treatises. The book analyzes aesthetics through four fundamental elements: subject, object, value, and judgment. It also discusses how Ihwan's thought was shaped by ancient Greek philosophers (Pythagoras, Plato, Aristotle, Plotinus, and Al-Farabi) and their aesthetic legacy. Ihwan's aesthetic understanding particularly highlights concepts like order, proportion, harmony, and perfection. Karakuş's study significantly fills a gap in the philosophy of Islamic art and carries potential for reviving aesthetic sensitivity, which has become diminished in the modern era.

Keywords: Ihwan al-Safa, Human Being, Aesthetics, Art, Beauty, Islamic Philosophy, Microcosm, Macrocosm, Mehmet Karakuş, Epistles (Rasā'il).

Giriş

10. yüzyılda yaşamış olan ve İslam felsefesinin ilk hümanistleri olarak da zikredilen İhvan-ı Safa, düşünce sistemleri içerisinde insan kavramına önemli bir yer vermiştir. İhvan'a göre insan, makro kozmostan mikro kozmosa değin iç içe geçmiş bir âlemin prototipidir. Böylece İhvan, insanı küçük bir âleme, âlemi de büyük bir insana benzetmektedir. İnsanı böylesi kompleks ve aynı zamanda özel bir tarifile izah etmeye çalışan İhvan, insanın ancak bilgiyle ve eğitimle sınırlarının ötesine geçebileceğini Resailu İhvâni's-Safâ adlı eserinde önemle vurgularken, insan ve bilgi kavramlarını güçlü bir şekilde işlemiştir. İhvan, insanın kendini anlamaya çalışması gerektiğini, kendini bilen insanın kendinden hareketle âlemi bilgiyle idrak ederek oradan da yaratıcıya ulaşacağı fikrini "Kendini bilen, Rabbini bilir." sözüyle ifade etmektedir.

İnsan kavramıyla bu kadar yakından ilgilenen İhvan-ı Safa'nın estetik ve sanat gibi kavramları ele almaları düşünce sistemlerindeki incelik ve özgünlüğün bariz bir işaretidir. Risaleler'inde kendilerine has bir şekilde yapmış oldukları bilimsel sınıflandırmayla, hemen hemen bütün bilimleri incelemiş ve içerisinde edebiyat, sanat ve musiki gibi insan psikolojisi üzerinde derin etkileri olan kavramlara yer vermeleri sebebiyle de İslam sanat felsefesine önemli yaklaşım ve fikirler sunmuşlardır.

İnsanlık tarihi bize gösteriyor ki, insan doğası gereği güzele meyiletme eğiliminde olmuş, bu eğilim zaman ve mekâna sığdırılması zor olan estetiğe yönelik fikirler beyan etmeyi beraberinde getirmiş ve bütün medeniyetler şöyle ya da böyle estetik ve onun temel niteliği olan güzellik kavramıyla alakadar olmuşlardır.

Söz konusu durum elbette ki İslam medeniyeti için de geçerli olmuş, İhvan da bununla paralel bir şekilde Risaleler'inde estetik ve sanat konularını işlemiştir. İhvan'nın güzellik anlayışında Tanrı merkeze alınmıştır. Tanrı mutlak güzel olup güzelliğin yegâne kaynağıdır ve Tanrı, kaynağı olduğu güzelliği yarattıklarına da bahşetmiştir. İhvan-ı Safa, Risaleler'inde estetik konusunu inayet, hikmet, düzen, ölçü, uyum, oran, ahenk ve te'lif gibi kavramlarla izah etmeye çalışmıştır. İhvan'a göre Tanrı, âlemin Sâni'dir ve yapılan her sanat zorunlu olarak sanatkârını işaret etmektedir. Sanatın gayesi ise görünür olan güzelliklerden görünür olmayan gerçek güzele ulaşmaktır.

İhvan-ı Safa'nın sanatla ilgili düşüncelerinin ele alınıp incelendiği İhvan'ı Safa'da Estetik ve Sanat isimli kitap çalışması, Mehmet Karakuş'un kaleminden, Litera Yayıncılık tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır.

Mehmet Karakuş, 1970 yılında Gaziantep'te doğmuş, İlk ve Orta öğrenimini Gaziantep'te tamamlayarak 1993 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olmuştur. 2014 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak göreve başlayan Karakuş, halen aynı üniversitede Dr. Öğr. Üyesi olarak Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir. İncelemesini yapmış olduğumuz kitap, Karakuş'un doktora tezinden türetilen bir çalışmadır.

İhvan'ı Safa'da Estetik ve Sanat ismiyle yayınlanan söz konusu çalışma; giriş, üç bölüm ve bir de sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş kısmında güzelliğin bilimi olarak ifade edilmeye çalışılan estetik ve evrensel duyguların ifadesi olarak tezahür eden sanat kavramlarının tanımları ve kapsamaları ayrı ayrı açıklanmıştır.

Kitabın birinci bölümünün ilk başlığı, "İhvan-ı Safa Hakkında Genel Bilgiler" adını taşımakta olup İhvan hakkında genel bilgiler vermektedir. Bölümün ikinci başlığı "İhvân Düşüncesine Etki Eden Çeşitli Filozoflar" adını taşımaktadır. Bu kısımda çalışmanın tarihsel arka planıyla ilgili olarak İhvân düşüncesine etki eden Pythagoras, Platon, Aristoteles, Plotinus ve Farabi gibi filozofların görüşlerine yer verilmiştir. Burada Yunan-

Helenistik düşüncesine ait estetik düşüncenin ne şekilde ele alındığı ve hangi kavramlar çerçevesinde incelendiği hususu çalışmanın zeminine oturtulmuş, böyle bir çalışmanın estetik sorunların birçoğunu Antik düşünceden devralan İslâm filozoflarının fikirlerinin gün yüzüne çıkarılması bakımından oldukça verimli bir yaklaşım olduğu vurgulanmıştır. Bu başlık içerisinde güzellikten ilk bahseden kişi olarak kabul edilen, bütün evrende uyum ve oranın olduğunu ileri süren Pythagoras'ın, İhvan'ın düşünceleri üzerinde bariz bir etkide bulunduğu öne çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra güzel kavramı üzerine ilk tartışmaların Platon tarafından ortaya konulduğu, filozofun “mutlak güzel” ve “mutlak iyi” ideler kapsamında güzelliğe yaklaşımda bulunduğu, güzeli kavramsal olarak ele alırken önce duyuşal alandan başlatıp sonunda metafiziğe ulaştırdığı ifade edilmiştir. Aristoteles'in ise hocası Platon'dan farklı olarak konu hakkında realist bir tutum sergileyerek fiziki dünyadan hareket ettiği ve Aristoteles'in sanatla ilgili görüşlerinden söz ettiği Poetika'sı hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Plotinus'un da Tanrı ve âlem arasındaki ilişkiyi ifade etmek üzere tesis ettiği sudûr teorisi ile bağlantılı olarak varlığın güzelliğini mutlak güzellikten aldığı ve mutlak olanın bilgisini elde etme yollarından birisinin de sanat ve duyuşal algılama olduğu düşüncesiyle İhvan üzerinde etkide bulunduğu dile getirilmiştir. İhvân-ı Safa'nın çağdaşı olan Fârîbî'nin ise güzel kavramını Tanrı ile ilişkili olarak ontolojik bağlamda ele aldığı vurgulanmıştır. Farabi'nin düşünce sisteminin temelini oluşturan “zorunlu varlık” ve “mümkün varlık” ayrımının bu konuda da kendisini gösterdiği, Tanrı'yı mükemmel varlık olarak ifade ederken öteki bütün güzel şeylerin yine mutlak güzel sayesinde söz konusu olduğu ifade edilmiştir.

Kitabın "İhvân-ı Safa Risalelerinde Estetik" adlı ikinci bölümünde, İhvan'ın düşüncesi estetik kavramının temel unsurları olarak kabul edilen estetik özne, estetik nesne, estetik değer ve estetik yargı başlıkları altında ele alınıp incelenmiştir.

Eserde estetik özne bağlamında İhvân'ın bilgi teorisi, nefis ve nefsin yetileri, algılama (idrak) yetileri, estetik yaşantıda katkısı olan iç idrak ve dış duyu yetileri ve estetik yaşantının gerçekleştiği akıl yetisi değerlendirilmiş ve izah edilmiştir. Estetik nesne bağlamında ise İhvan'da estetik nesne olarak insan, evren, ruhani varlıklar ve son olarak da insanın başarısı olan estetik nesnelerin neler olduğundan söz edilmiştir. Estetik değer çerçevesinde, mutlak güzel olan Tanrı ve güzel kavramlarını, âlemin Tanrı'dan kaynaklanan güzelliğini sudûr süreci içerisinde bir taşma hali olan feyezân ile âlemin belirli bir düzen ve mükemmellik içerisinde varlık kazandığı, İhvân'ın kendine has kozmolojisiyle birlikte aktarılmaya çalışılmıştır. Bu noktada ayrıca güzelliğin kurucu nitelikleri olan kemâl, kusursuzluk, uyum, gayelilik, oran ve ölçü kavramlarından da önemli ölçüde yararlanılmıştır. Estetik yargı çerçevesi içerisinde ise estetik yargının ne olduğu açıklanırken, ihvan-ı Safa'da estetik nesne hakkında yargıyı veren yetinin temelde duyuşal olup, akıl ile desteklenmesi gerektiği düşüncesi vurgulanmıştır.

Kitabın üçüncü ve son bölümü “İhvân-ı Safa Risalelerinde Sanat” Adını taşımakta olup İhvân-ı Safa Risaleler'inde sanat konusu genel olarak ele alınmış, sanatın tanımı, kaynağı, kısımları, gayesi, işlevi, çeşitleri ve özellikleri okuyucuya aktarılmıştır. İhvana göre sanatın, insan zihninin ürünü olduğu bu özelliği ile onu diğer canlılardan ayırdığı ve düşünen nefse özgü nitelikler olan teorik ve pratik sanatlara insanın fitri olarak meyilli olduğu taklit teorisi bağlamında değerlendirilmiştir. Mimessis, yani taklit teorisinin, güzellikle ilgili bilinen en eski taklit teorisi olduğu ve en bariz şekliyle Platon ve Aristoteles'te görüldüğü aktarılmıştır. Bu teoriye göre dış dünyanın sanat için daima bir emsal teşkil ettiği, Platon ve Aristoteles'in taklit teorisini kendi düşünce sistemlerinden hareketle nasıl ifade etmeye çalıştıkları yine bu bölüm içerisinde İhvan'ın bakış açısıyla birlikte

karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Kitap, içeriğinin genel bir değerlendirmesi niteliğini taşıyan sonuç kısmıyla da son bulmuştur.

İslam sanatının felsefi yönünün gün yüzüne çıkarılması bakımından, İslam filozoflarının sanat ve estetik gibi konulardaki görüşleri oldukça kıymetlidir. İhvan-ı Safa'nın risalelerinde işlediği güzellik, estetik ve sanat gibi konular İslam sanat felsefesi açısından son derece önemli olup İhvan hakkında son dönemlerde yapılan çalışmaların sayısı artsa da estetik ve sanat anlayışları üzerine yapılan çalışmalar henüz yeterli düzeyde değildir. Karakuş'un kaleme aldığı eser, İhvan'ın risaleleri içerisinde dağınık bir şekilde işlenen estetik ve sanat hakkındaki verilerin düzenli bir şekilde ele alınıp okuyucunun istifadesine sunulması açısından oldukça değerlidir. Yazarın akıcı bir anlatımla ve İhvân'ın ezoterik felsefesi ışığında kaleme aldığı bu kitabın, sanat ve estetik bağlamında bir farkındalık yaratacağı muhakkaktır. Bu çalışmanın, baktığımız her nesnede bir estetik kaygı ve estetik haz hissiyatı yaratarak, modern dünyanın mekanikleşen ve estetikten uzaklaşan boyutuna yeniden estetik anlamlar kazandıracak bir görev üstleneceği söylenebilir.

Kaynakça

Karakuş, M. (2018). *İhvan-ı Safa'da estetik ve sanat*. Litera Yayıncılık.